

ЛЕКСИКАЛЕН ИЗРАЗ НА АНТОНИМНИ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРСКИТЕ ДИАЛЕКТИ

Доц. д-р Владислав Миланов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията е посветена на темата за диалектното разнообразие на лексикално равнище. Обектът на анализа е лексикалният израз на антонимни отношения при двойките болен – здрав. Представянето на семантични и словообразователни модели при двете думи показва различни мотивационни признаци, които са залегнали като база при формирането им в българските говори. На основата на богат илюстративен материал, ексцерпиран от Идеографския диалектен речник на българския език, том 1, са разгледани реализациите на двете прилагателни имена в българските диалекти. В края на изследването е приложена речникова статия, която удостоверява реализацията на значенията на думата здрав в българските диалекти.

Ключови думи: диалектни прилагателни имена; болен – здрав; семантични и словообразователни различия

Диалектното лексикално разнообразие днес все повече привлича вниманието на специалистите лингвисти. Този факт влиза в противоречие с оповестяваната от десетки години научна хипотеза, че диалектите постепенно отмират и че не е далече времето, когато диалектологията ще бъде преподавана и изучавана като историческа дисциплина. Твърдението се оказва пресилено, а доказателство за това е и липсата на съвременни изследователски проучвания на терен по малките населени места, които да дадат актуална картина за състоянието на диалектите и на езиковите им равнища. Социолингвистиката несъмнено е наука, която работи със съвременни изследователски подходи и процедури при проучването на съвременната градска езикова ситуация. Вече има няколко мащабни изследвания, които ѝ отреждат място в световните научни постижения, но това не бива да измества и да омаловажава традиционните проучвания на терен, благодарение на които българската диалектология бележи своите върхови научни постижения и се съизмерва с най-добрите европейски традиции в науката. Няма да сгрешим в подкрепа на това твърдение, ако определим появата на Идеографския диалектен речник на българския език (2012, 2021) като постижение не само на

българската наука и лексикографска практика, а и като заявка за доктрина в световната лингвистика.

Всяко съвременно проучване върху лексиката и лексикалната семантика разширява контекста и задълбочава обективността на научните изводи, когато анализира диалектното състояние и историческия развой на една лексикална единица; когато я разгръща в балкански и славянски езиков контекст.

След появата на Идеографския диалектен речник на българския език изследванията върху книжовната и диалектната лексикална система несъмнено са много по-професионално аргументирани и много по-задълбочени. И за диалектолозите, и за съвременните изследователи подходите в речника очертават важни изводи.

1) По-богати са речниковите статии за съществителните имена, а при прилагателните се срещат най-вече лексеми, свързани с качества и характеристики, присъщи на диалектния носител.

2) Преобладава очаквано конкретната лексика, но се срещат и множество примери за абстрактна лексика в българските диалекти.

За нуждите на настоящото изследване е особено важен първият извод. Разнообразието от характеристики и мотивационни признаци при прилагателните имена се определя от бита и ежедневието на диалектния носител; от номинирането на важни за общуването качества между членовете на една общност, възникнали на базата на различни прояви на индивида в семейството или пък в обществото; свързани с физически, емоционални и душевни състояния. Твърде рано е на базата само на едно изследване да се оформи научна хипотеза, но може да се приеме като начално работно определение твърдението, че се срещат повече названия, свързани с отрицателни качества и прояви у хората, отколкото с положителни черти и прояви.

Целта на настоящия текст е да представи разнообразието от антонимни отношения чрез представянето на двойката лексеми *здрав – болен* в българските диалекти. Изборът на тази двойка думи не е случаен. Днес ситуацията в света е усложнена заради агресивното заболяване COVID-19, което налага редица ограничения за цялото човечество. Всеки ден в публичното пространство се говори за ваксъри и антиваксъри, болни и здрави, излекувани и починали. Един поглед върху състоянието на антонимите *болен – здрав* в българските говори ще даде интересни сведения за различни семантични признаци, които залягат в основата на прилагателните имена, както и ще разшири представата за словообразователните модели, чрез които се осъществяват различни варианти на тези думи в българските диалекти.

Преди да преминем към представянето на антонимната двойка в диалектите, ще представим накратко описанието на лексемите в различни речници, за да се очертае по-пълната картина на значението им, както и на основните варианти, чрез които се употребяват в обществото.

В Синонимния речник на българския език думата **здрав** се среща със следните значения:

(прил.) як, крепък, силен, държелив, издръжлив, устойчив, непоколебим, жизнеспособен

(прил.) запазен, невредим, неповреден, незасегнат, ненакърнен, непокътнат, ненакърним, недокоснат, цял, читав

(прил.) солиден, твърд, набит, траен, плътен, стабилен, масивен

(прил.) бодър, жизнен, жизнерадостен

(прил.) здравословен, чист, хигиеничен, санитарен

(прил.) нерушим, ненарушим, неразбиваем

(прил.) във форма

(прил.) жилав, мускулест, жилест

(прил.) здраво закрепен, неподвижен

(прил.) полезен, благотворен

(прил.) в безопасност, спасен, избавен

(прил.) нисък

(прил.) сигурен, надежден

(прил.) корав, непоклатим

(прил.) едър

(прил.) спокоен, въздържан, умерен, сериозен, трезв

(прил.) способен, кадърен, умел, сръчен, ловък, годеи

(прил.) непогрешим, уверен

(прил.) балансиран

(прил.) постоянен, неизменен

(прил.) пълен, съвършен, истински, същински

(прил.) цялостен

(прил.) непорочен, неопетнен

Тълковният речник на българския език (Radeva 2012, 205) пък определя следните значения на думата:

- 1) който не е болен;
- 2) който не е повреден;
- 3) изпълнен със сила и стабилност;
- 4) полезен за здравето;
- 5) реалистичен, без фантазиране;
- 6) морално устойчив.

В по-голямата част от българските диалекти лексемата **здрав** със значение „който е в добро здраве, не е засегнат от болест или повреда“ се среща в голяма част от езиковата ни територия (виж в края на изследването приложената речникова статия). Словообразователни разновидности, образувани с помощта на различни суфикси (-ичък; -щав), добавени към кореновата морфема, се срещат например Търновско, Плевенско **ЗДРАВЕН`ИЧЪК**, а в Дупнишко

и Ихтиманско се използва лексемата **ЗДРАВИШ`АТ** (Ихт) и **ЗДРАВИЩ`АВ** (Дупнишко).

Интересни са също наименованията, запазени от чужд език. Турското харен и неговите фонетични разновидности **арен** и **арън** се срещат съответно в Мелнишко и Кукушко. Към тази група може да бъде отнесено и наименованието **ЪЗГЪН** (Ловешко) и **ЛЕВЕНТ** (Разградско), които са останали от турски език със значение за здрав човек.

Голяма група представят и наименованията, в които е залегнал признак на базата на сходство или прилика. Тук влизат наименования като **БИКОВИТ** (Белоградчишко, Белослатинско, Врачанско, Годечко, Ломско, Пазарджишко). Очевидно е потърсена връзката между здравото животно и между здравия човек. Неслучайно в българските диалекти се пази и поговорката „Здрав като бик и почти толкова умен“.

Здравият човек се свързва и с качеството *издръжливост*. Ето защо в някои диалекти се използват наименования, които го обвързват с нещо *жилаво* (тоест здраво и стабилно, издръжливо): **ДЪРЖЕЛ`ИВ** Ард, Дев, Ихт (Костенец), Плов (Марково), Харм, Хаск; **ДЪРЖЕЛ`ИТ** Кот, Пресл (Кочово), Слив (Ичера); **ДЪРЖЕЛ`ЯЎ** Пров (Аспарухово), Разгр (Костанденец) // **Ж`ИЛАВ** БСлат (Попица), Вид (Старопатица), Петр (Рупите). Подобна логика вероятно мотивира наименования с кореновата морфема –мощ: **З`АМОШЕН** Пан; **З`АМОЩЕН** Велгр (Ракитово), Пан; **З`АМЪШЕН** Севл (Дамяново).

Интересно е, че в редица български говори със значение *здрав* се използват лексикални наименования, в които залягат признаци, свързани с *пълнокръвие*, *твърдостта* и *крепкостта* като знак за добро здравословно състояние: **КОР`АВ** Варн (Рудник), НЗаг (Праселка) // **КР`ЕПАК** Гюм, Смол; **КР`ЕПАН** Смол (Момчиловци, Устово) // **КРЕВ`ЕН** Монт (Владимировци); **КРЪВ`ЕН** Поп (Светлен), Смол (Момчиловци). В разговорната сфера и сега *червендалест* се използва като синоним на пълнокръвен човек, но винаги *здрав*, а изразът *крепко здраве* означава винаги много силно, много стабилно здраве.

Логично изглежда и това, че в българските говори здравият човек се възприема като „*як*“ човек, тоест физически много силен и стабилен. В основата на тази група наименования заляга кореновата морфема –як, но се срещат и няколко префиксални и суфиксални образувания, които внасят и допълнителна стилистична маркираност. Тази представа (за якия човек като физически здрав човек) заляга и в редица художествени текстове като критерий за добро здраве на човека, за да издържа на физически труд и да създаде стабилно и физически здраво семейство: **ЯК** Бел, Белгр (Горни Лом, Стакевци), Блгр, Ботгр (Лопян), БСлат (Койнаре), Варн (Боряна), Велгр, Вид, Врач (Баница, Кален), ВТърн, Габр, ГЪърдо (Мало Острени), ГДел, Год (Лопушня), Гюм (Съчанли), Дедаг (Дервент), Дупн (Бобошево), Елен, Ивгр, ИТрак, Ихт, Каз (Енина), Карл (Войнягово), Кот, Кул, Кост, Кюст, Лов, Лозгр, Лом, Мад, Монт,

Ник (Въбел, Мечка), Орях (Хайредин), Павл (Карайсен), Паз, Пан, Перн, Петр (Самуилово, Яково), Пещ (Розово), Плев, Плов (Марково), Рад (Извор), Разгр, Разл, Рус, Сам, Санд, Свгр (Чернодъб), Свищ (Малчика), Севл, Сил, Слив, Смол, Соф, СтЗаг (Калояновец), Сяр (Кула), Троян (Ново село), Хаск (Елена), Шум (Дибич); **ЕК** Ард (Ореховец); **ЕК** (Дев (Широка лъка); **ИЕК** Белгр (Каменица); **ЯЧЪК** Соф; **ВЪЗ`ЯЧЕК** НГ. Към тази група може да се отнесе и наименованието **ШЕН** (Пазарджишко, Плевенско), което в разговорната реч днес се използва, когато човек се чувства добре след дълго боледуване: **Шен съм**, тоест **по-добре съм**, **здрав съм**. Подобен е случаят с думата *читав*, която днес се използва с общо значение за *здрав*, *стабилен*, *способен*, на когото може да се разчита: **ЧИТАВ** Бел (Стърмен), Белгр (Стакевци), Берк (Вършец), Брезн, Вид (Цар Петрово), Габр (Балиновци), Дрян (Късовци), Дупн, Ихт (Костенец), Кот (Жеравна), Кул (Големаново), Кърдж (Чорбаджийско), Лов (Врабево, Летница), Лов (Врабево), Лук (Телиш), Монт, Орях (Хайредин), Паз (Калугерово), Пан, Перн, Петр (Яково), Плев (Тръстеник), Плов (Крислово), Първом, Рад (Дебели лаг), Сам (Говедарци), Свищ (Белене), Севл (Батошево), Слив (Драгоданово, Шивачево), Соф, Тет, Ямб (Генерал Инзово) // **ШЕН** Дедаг (Дервент), Паз, Хаск (Крепост).

На базата на част от избраните примери може да се направи следното обобщение: И в българските диалекти, и в българския книжовен език лексемата **здрав** се свързва както с представата за физически здрав, тоест неболен човек, така и с представата за стабилен, устойчив човек/характер, на когото може да се разчита в различни житейски ситуации. В мотивационните вътрешни характеристики логично влизат понятия като *як*, *биковит*, а в самата етимология на думата има елементи, свързани с дървото и неговата здрава сила. За физически здрав пък се използва съществителното име **здравеняк**, което препраща към много здрав и издръжлив физически мъж. В някои съвременни употреби значението на думата препраща и към понятието *мутра*. В българските диалекти думата **здравеняк** се среща чрез следните лексикални формации:

ЗДРАВЕН`ЯК** м. Здрав и силен мъж. – **ЗДРАВЕН`ЯК Белгр, Блгр, БСлат, Велгр, ВТърн, Габр, ГДел, Добр, Кюст, Лом, Петр, Разл, Сил, Трън (Насалевци), Шум; **ЗДРАВ`АК** ВТърн; **ЗДРАВ`ЕЦ** ВТърн // **АЛА** ж. Монт (Бели мел), Троян; **АЛ`А** Сам, Трън (Вукан); **АЛАМ`ИНА** Разл; **АЛ`ЕТИНА** Белгр (Горни Лом), БСлат (Габаре), Пан, Соф; **АЛ`ЕТИНА** Кюст (Драгойчинци), Пан // **АСЛ`АН** Карл; **РАСЛ`АН** Блгр; **АРСЛ`АНИН** Сол (Зарово) // **БАБАДЖ`АН** Асгр (Чешнегирово), Добр, Карл (Певците), Кост, Лом (Расово), Пан (Долно Левски), Пирд (Смолско), СтЗаг, Тетов, Ямб (Зорница); **БАБАДЖ`АНИН** Паз (Варвара); **БАБАДЖ`АНКА** ж. Велгр (Каменица), Врач (Криводол, Попоца), Тетов; **БАБАЖ`ЕН** м. Ард, Асгр (Малево), Смол; **БАБАЖ`ЕНИН** Ард, Асгр (Малево), Смол // **БАБ`АН** Вод (Кронцелово), Хаск (Крепост); **БАБ`АНКА** ж. Асгр (Яврово), Брезн, ВТърн, Габр, ГДел (Добротино), Карл,

Лов (Лесидрен), Петр (Яково), Плов (Марково), Сам, Смол (Стърница), Тетов, Трън; **БАБ`АНКО** м. Год, НПаз (Преселка) // **БАБАЛ`АР** Кук // **БАБ`АЧ** Велгр (Каменица), Ихт, Кук, Лов (Галата), Паз (Варвара, Черногорово), Пан (Долно Левски), Пирд (Смолско), Слив (Езеро), Тет (Малка Желязна), Троян; **БОБ`АЧ** Ард, Асгр, Смол; **БАБ`АЧКА** жс. Асгр (Новаково), Кост; **БАБ`АЧКО** м. Асгр (Павелско), Брезн, Врач (Лик, Роман), Ихт, Карн, Кук, Монт (Бели мел), Ник (Въбел), Паз (Черногорово), Петр (Капатово), Плев (Тръстеник), Пресл (Драгоево), Разл (Банско, Баня), Севл (Крушево), Сол (Зарово), Тетов, Трън // **БАБА`ИТ** Брезн, Паз (Варвара, Черногорово), Плев, Пирд (Смолско), Плов, Лов (Врабево, Летница), Павл (Патреш), СтЗаг (Виден), Хаск (Крепост); **БАБА`ИТЬ** ГДел (Нова Ловча); **БАБА`ИТИН** Варн (Кипра), Габр (Бакойци), Елен (Златарица), Кот (Жеравна), Паз (Черногорово), Пирд (Смолско), Плев (Тръстеник), Разгр, Рус (Сливо поле), Свищ (морава), Севл (Батошево), Сил, Смол (Богутево, Дряново); **БАБА`ИТЯН** НЗаг (Кортен); **БАБ`ИТЯН** Ямб (Ботево) // **БАЛВ`АН** Трън // **БАСМАТ`ИЯ** Трън // **БУКОСВ`ИНЕЦ** Драм // **БИН`А** жс. Сол (Зарово) // **Б`ИЦМАН** м. Дупн (Червен брег) // **Б`УБРЕК** Брезн // **БУТР`УМ** Паз (Елшица); **Б`УТУР** ГДел // **ДЕНДЖ`ИЯ** Тет // **ЕДР`АК** Тет // **ЖИГ`АВИЦА** жс. Карл (Калофер) // **КАРАМ`АН** м. Хаск (Горски извор) // **КЕ`ЯК** ГДел (Корница), ГОрях (Сушица), Елен (Слатарица), Стран, Шум (Саламаново) // **К`ОНДРАЧ** Разл // **КР`АТЕН`ИЦА** Разл жс. // **МАЖ`УГА** Ихт // **МАЛЮК`АТИН** м. Разл (Баня) // **МОК`АН** Ямб (Каменец) // **ПЕН`ЮГА** Велгр (Каменица) // **ПЕЩЕРН`ИК** Кул (Големаново) // **СБ`ИТАК** Деб, Охр (Охрид); **СБ`ИТОК** Дупн; **СБ`ИТЬК** Врач // **ТИР`УЗАН** Смол (Момчиловци) // **ФУР`ИЯ** жс. Елен (Капиново) // **ЦАП`АНКА** Смол (Момчиловци) // **ЦР`ВЕН`ЮГА** Кюст (Ивановци) // **ЦРВЕН`ЯК** м. Трън; **ЧЕРВЕН`ЯК** Ботгр (Врачеш), Ихт, Плев (Тръстеник) // **ЯКОТ`ИЦА** жс. Разл (Баня).

В разговорната реч на българския език се срещат някои от тези значения: **мъжага, мъжуга, бабаит, фурия, ботур, бабаитин**, които са стилистично маркирани.

Антоним на думата **здрав** е думата **болен**. В Тълковния речник на българския език (Radeva 2012, 50) е дадена със следното значение:

- 1) който страда от болест или изпитва душевно страдание;
- 2) който е извън нормалните граници.

Тъй като болестите имат много и различни проявления и наименования в диалектите, съответно лексиката, чрез която се изразява значението „*който страда от болест*“, показва по-голямо разнообразие в сравнение с прилагателното име в книжовния език. Тук трябва да се отчитат и фактори, свързани с различни състояния на болния човек, което в диалектната номинация е силно диференцирано. Човек може да е слабо болен и затова наставките на думата (може да) маркират по-слаба степен на явлението. Може обаче да е и неизлечимо болен и това да влиза като семантична база в основата на значението.

Може да е пострадал след заболяване и лексемата да обобщава състоянието му като резултат или като процес, съпътстващ заболяването. Има и някои екзотични наименования, в които диалектният носител влага отношение към болния и към болестта му. Не са малко примерите и за думи, останали от чужди езици, най-вече от турския език.

Голяма част от названията са свързани с кореновата морфема –бол и образуват от нея производни прилагателни имена така, както и в съвременния български книжовен език: **БОЛЕН** (Еленско, Ихтиманско, Карловско, Пазарджишко, Петричко, Пирдопско, Свищовско, Смолянско и други). По-специфични фонетични и словообразователни варианти са изразени през лексемите **БОЛАН** (Босилеградско, Скопско, Тетовско, Девинско и др.); **БОЛИН** (Мелнишко, Петричко); **БОЛАН** (Босилеградско, Скопско, Тетовско); **БОЛЪН** (Монтанско, Белоградчишко); **БОЛИН** (Мелнишко, Петричко); **БАЛЯН** (Смолянско) и **БУЛЕН** (Пловдивско, Раковски). В друга част от езиковото землище пък ареално са разпространени прилагателни имена с корен –болн в следните фонетични и словообразователни варианти: **БОЛНАВ** (Асеновградско, Белослатинско, Търновско, Ловешко, Павликенско, Разградско, Преславско, Свищовско, Силистренско); **БОЛНЯВ** (Белослатинско, Годечко, Ловешко, Оряховско, Плевенско, Разградско и др.); **БОЛНИКАВ** (Белоградчишко, Дупнишко, Кюстендилско и др.); **БОЛНИЧАВ** (Търновско, Висока, Сухо); **БОЛНИЧАУ** (Разградско, Кривня), **БОЛНИШАУ** (Павликенско, Суходол).

В българските диалекти разнообразието от значения, изразени през наименованията на лексемата **болен** в книжовния език, се изразява чрез понятия, които залягат като мотивация в основата на думата. Тук ще обобщим тези понятия чрез кратко представяне на някои признаци, залегнали в наименованията:

1) Болестта като яд и болният като човек с ядове/дертове// дерт: **ДЕРТЛИВ** (Чирпанско, Павликенско), **ДЕРТЛИЯ** (Еленско), **ДРИТЛАВ** (Троян).

2) Болестта и болният, белязани с физически недъзи, залегнали в наименованието: **КЕКАВ** (Видинско, Еленско), **КЕКСЮ** (Разградско), **КЛЕКАВ** (Годечко, Монтанско, Провадийско, Свищовско, Софийско, Странджанско).

3) Болестта и болният и невъзможността да изпълнява основни житейски функции вследствие на влошеното състояние (слабост и невъзможност): **ЛОШАВ** (Видинско, Белоградчишко, Кулско), **ВТРЕСЕН** (Старозагорско), **ЗАПРЕЛ** (Плевенско), **ГНИЛ** (Ихтиманско), **НЕДОДУГАВ** (Годечко), **НАРАЗЕН** (Монтанско), **НЕХЕЛ** (Горнооряховско), **НЕФЕЛЕН** (Гоцеделчевско, Дупнишко, Ихтиманско, Софийско, Карловско, Кюстендилско), **ОФ(Т)ИЧАВ** (Севлиево), **ПИПОНЕСТ** (Хасковско), **ПОВРЯДЕН** (Пазарджишко), **РЪГЯВ** (Ихтиманско), **СУРОВ** (Сярко), **УКУКНАЛ** (Монтанско), **СНЕМОЖЕН** (Странджанско), **СЛАБ** (Кюстендилско, Царибродско), **СЛАБУНЯВ** (Кюстендилско), **СНЕМОЖЕН** (Странджанско), **ПЪШКАВ** (Малкотърновско).

4) Екзотични наименования: **цъфнал, чамав, укукнал, урдисал, шугав, чуруклия, мушичав, кленясал, мламосан, маразлив и др.**

5) Чужди думи: **ГЕВЕШЕК** (Хасковско), **НЕФЕЛЕН** (Гоцеделчевско, Дупнишко, Ихтиманско и др.), **КЕПСИЗ** (Русенско), **ДЕРТ, ЗАИФ** (Пазарджишко), **КАБА** (Плевенско), **ЧИРУК** (Ямболско), **ЧУРУК** (Бургаско, Еленско, Елховско) и др.

Изводи от научното изследване

1) В диалектите са осъществени многобройни варианти на една книжовна дума и различни мотивационни признаци, изграждащи значението на лексемите. В пълна сила това се отнася до антонимната двойка **здрав – болен**.

2) Наблюдава се вариативност от фонетични и словообразователни модели в различните говори и при двете думи.

3) Запазени при антонимната двойка са и множество думи, останали в говорите най-вече от турски език.

4) Някои от диалектните съответствия се използват в разговорния регистър на книжовния език, но с пейоративно значение: **недъгав, нефелен, замощен, държелив** и др.

5) И двете прилагателни имена реализират множество значения – конкретни и преносни – и това се дължи на разнообразието от признаци, които служат като вътрешномотивационна основа, както и на пренос по аналогия на елементи, които разширяват или пък стесняват лексикалното значение на думата.

В продължение на настоящото изследване се предвижда да бъдат представени и анализирани и други двойки думи като **работлив – мързелив, добър – лош, пълен – слаб, умен – глупав и други**. Така ще се разкрие диалектното лексикално богатство; ще се очертаят по-задълбочено сложните отношения между диалектната и книжовната лексика, обусловени от различни социално-икономически фактори. Не на последно място, ще бъде разкрито лексикалното богатство на две от формациите на общонародния български език, което пък ще очертае за пореден път идентичността му сред останалите балкански и славянски езици.

В заключение прилагам и речниковата статия на лексемата **здрав** от Идеографския диалектен речник на българския език (том 2, Е – М; 2021 г.).

ЗДРАВ *прил.* Който е в добро здраве, не е засегнат от болест или повреда. – **ЗДРАВ** Ард (Жълтуша), Бит, Блгр, Босгр (Рибарци), ВТърн, Габр (Здравец), ГБърдо, ГДел, Гора (Шишевец), Гост, Гюм (Съчанли), Елен (Беброво), Дев, Дедаг, Драм (Зърново), ДХис, ЗТрак, Кайлар (Тремна), Карл (Момина баня), Кост, Кргр (Тихомир), КрПал, Кърдж (Девесигово), Кюст, Лер, Лов (Слатина), Лозгр, Монт, МТърн, Негот (Кавадарци), Ник (Гиген), Охр (Пещани), Паз, Пан, Петр, Пещ (Розово), Пирд (Средногорец), Плев, Пресл, Пресп (Нивица, Турия), Плев, Плов, Разгр, Разл (Банско, Бачево), Санд,

Свищ (Белене), Смол, Сол (Зарово), Сяр (Кула), Тет, Тетов (Тиарце), Троян (Бели Осъм), Трън, Укр (Терновка), Харм (Бисер), Хаск, Шум; **ЗДРАЎ** Свгр (Малки Воден); **ЗДРАВЕН ИЧЪК** ВТрън, Плев (Тръстеник), Тикв (Кавадарци, Неготино); **ЗДРАВИШ ГАТ** Ихт; **ЗДРАВИЩ АВ** Дупн // **АРЕН** Мелн; **АРЪН** Кук // **БИКОВ ИТ** Белгр (Стакевци), БСлат (Добролево, Камено поле), Врач (Лик), Год, Кул (Милчина лъка), Лом (Расово), Паз (Момина Клисурса) // **БУЧУЛАТ** Етроп, Разл (Банско) // **ВЪЗМ ОЖЕН** Етроп // **ДА ИК** Хаск (Елена); **ДА ЯК** Хаск (Елена) // **ДОБ АР** Ботгр // **ДЪРЖЕЛ ИВ** Ард, Дев, Ихт (Костенец), Плов (Марково), Харм, Хаск; **ДЪРЖЕЛ ИТ** Кот, Пресл (Кочово), Слив (Ичера); **ДЪРЖЕЛ ЯУ** Пров (Аспарухово), Разгр Костанденец // **ЖИЛАВ** БСлат (Попица), Вид (Старопатица), Петр (Рупите) // **З АМОШЕН** Пан; **З АМОЩЕН** Велгр (Ракитово), Пан; **З АМЪШЕН** Севл (Дамяново) // **З АСВЕТЕН** Сред // **КА ЯК** Берк, ГДел, Добр (Вратарите), Лов (Абланица), Разгр (Костанденец), Слив (Блатец), Сол (Зарово), СтЗаг (Тихомирово), Хаск (Царева поляна) // **КОР АВ** Варн (Рудник), НЗаг (Праселка) // **КР ЕПАК** Гюм, Смол; **КР ЕПАН** Смол (Момчиловци, Устово) // **КРЕВ ЕН** Монт (Владимировци); **КРЪВ ЕН** Поп (Светлен), Смол (Момчиловци) // **ЛЕВ ЕНТ** Разгр (Глоджево), **ПИШК ИН** Варн, ИТрак, Сам, СтЗаг (Дунавци), Харм (Преславец) // **СААЛ АМ** Бел (Долна Студена), ВТрън (Дебелец, Плаково), ГДел, Добр, Ник (Мечка), Пан, Пирд (Смолско), Плов (Строево), Стран, Хаск (Конуш), Чирп, Ямб (Александрово); **САЛ АМ** Кум, Пан (Долно Левски), Пирд (Смолско), Трън; **САЛ АМ** ВТрън (Драгижево), ГДел (Корница), Сам (Говедарци), Сил (Подлес); **СЕЛЕМ** Смол (Смилян) // **САК Ъ** Добр // **СИЯТ** Охр (Охрид) // **СТАНОВ ИТ** Ихт // **ТАФЕРЕН** Тет // **ТУЧ** Плов (Дябово) // **ЦВРСТ** Босгр (Рибарци), Брезн, Дупн (Цървище), Кюст (Слокощица), Пан (Долно Левски), Перн, Пирд (Смолско), Соф (Иваняне), Трън; **ЦВРЪСТ** Блгр (Симитли), Брезн, Вод (Лесково), Гора (Шишевец), Кост, Кюст (Блатец), Перн (Богданов дол, Мошино), Разл (Елешница), Сяр (Кула); **ЦВЪРСТ** Блгр, Год (Лопушня), Дупн (Бистрица), Кюст (Драгойчинци), Рад (Пчелиново), Трън; **ЦРЪСТ** Стран, Хаск (Елена); **ЦЪРСТ** Босгр (Рибарци); **ЧВРЪСТ** Монт (Владимирово) // **ЧАЛЪК** Хаск (Крепост, Нова Надежда); **ЧИЛ ИК** Балч (Гурково), Бел (Батишница), Дрян (Ганчовец), Карл, Тет (Ботулици); **ЧИЛИЧ ЕН** Тетов // **ЧИТАВ** Бел (Стърмен), Белгр (Стакевци), Берк (Вършец), Брезн, Вид (Цар Петрово), Габр (Балиновци), Дрян (Късовци), Дупн, Ихт (Костенец), Кот (Жеравна), Кул (Големаново), Кърдж (Чорбаджийско), Лов (Врабево, Летница), Лов (Врабево), Лук (Телиш), Монт, Орях (Хайредин), Паз (Калугерово), Пан, Перн, Петр (Яково), Плев (Тръстеник), Плов (Крислово), Първом, Рад (Дебели лаг), Сам (Говедарци), Свищ (Белене), Севл (Батошево), Слив (Драгоданово, Шивачево), Соф, Тет, Ямб (Генерал Инзово) // **ШЕН** Дедаг (Дервент), Паз, Хаск (Крепост) // **ЪЗГ ЪН** Лов (Катунец) // **ЯК** Бел, Белгр (Горни Лом, Стакевци),

Блгр, Ботгр (Лопян), БСлат (Койнаре), Варн (Боряна), Велгр, Вид, Врач (Баница, Кален), ВТърн, Габр, ГЪърдо (Мало Острени), ГДел, Год (Лопушня), Гюм (Съчанли), Дедаг (Дервент), Дупн (Бобошево), Елен, Ивгр, ИТрак, Ихт, Каз (Енина), Карл (Войнягово), Кот, Кул, Кост, Кюст, Лов, Лозгр, Лом, Мад, Монт, Ник (Въбел, Мечка), Орях (Хайредин), Павл (Карайсен), Паз, Пан, Перн, Петр (Самуилово, Яково), Пещ (Розово), Плев, Плов (Марково), Рад (Извор), Разгр, Разл, Рус, Сам, Санд, Свгр (Чернодъб), Свищ (Малчика), Севл, Сил, Слив, Смол, Соф, СтЗаг (Калояновец), Сяр (Кула), Троян (Ново село), Хаск (Елена), Шум (Дибич); **ЕК** Ард (Ореховец); **ЕК** (Дев (Широка лъка)); **ЙЕК** Белгр (Каменица); **ЯЧЪК** Соф; **ВЪЗ'ЯЧЕК** НГ// **ЗДРАВ, ЖИВ** ЕнВард; **ЖИВ И ЗДРАВ** (Припек); **ЖИВИ И ЗДРАВИ** Врач, Гора (Шища-вец); **ДА СИ ЖИЎ И ЗДРАЎ** Свищ (Белене).

Благодарности. Изказвам сърдечна благодарност на ФНИ към МОН (проект КП 06 ОПР 05/4 от 2018 г., втори етап) за финансирането и за възможността да създам този текст по проекта.

ЛИТЕРАТУРА

- Идеографски диалектен речник на българския език* (том 1, А – Д), 2012. София: Български бестселър.
- Идеографски диалектен речник на българския език* (том 2, Е – М), 2012. София: Български бестселър.
- Пашов, П., 2005. Проф. д.ф.н. Василка Радева – виден учен езиковед и университетски преподавател. В: *Littera scripta manet. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. д.ф.н. Василка Радева*. София: Св. Климент Охридски.
- Проект за Идеографски речник на българския език. *Български език*, 1969 г., (2), 155 – 170.
- Радева, В., 2012. *Български тълковен речник*. София: Изток – Запад.

REFERENCES

- Ideografski dialekten rechnik na balgarskiya ezik* (vol. 1, A – D), 2012. Sofia: Balgarski bestselar.
- Ideografski dialekten rechnik na balgarskiya ezik* (vol. 2, E M), Sofia: Balgarski bestselar.
- Pashov, P., 2005. Prof. d.f.n. Vasilka Radeva – viden uchen ezikoved i universitetski преподавател. V: *Littera scripta manet. Sbrnik v chest na 65-godishninata na prof. d.f.n. Vasilka Radeva*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Proekt za Ideografski rechnik na balgarskiya ezik. *Balgarski ezik*, 1969 (2), 155 – 170.

Radeva, V., 2012. *Balgarski talkoven rechnik*. Sofia: Izdatelstvo „Iztok – Zapad“.

A LEXICAL EXPRESSION OF ANTONYMOUS RELATIONS IN THE BULGARIAN DIALECTS

Abstract. The article is devoted to the enormous topic of dialect variety on lexical level. The object of the analysis is the lexical expression of antonymous relations in the word pairs sick – healthy. The presentation of semantic and word-forming models in the two words shows different motivational signs which are the basis for their formation in the Bulgarian speech. Different realizations of the two adjectives in the Bulgarian dialects are reviewed on the basis of rich illustrative material. The vocabulary article is enclosed in the end of the study. It certifies the realization of the meanings in the different Bulgarian dialects.

Keywords: dialectal adjectives; sick-healthy; semantic and word-forming differences

✉ **Dr. Vladislav Milanov, Assoc. Prof.**

Orcid: 0000-0002-8920-5621

Bulgarian Language Department

Slavic Studies Faculty

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: v-milanov@slav.uni-sofia.bg